

NASTAVA JEZIKA STRUKE NA DALJINU – IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Katarina **Radojković Ilić**, Faculty of Law, University of Belgrade, Serbia,
katarina.radojkovic@ius.bg.ac.rs

Original scientific paper

DOI: 10.31902/fli.42.2022.10

UDK 81'232:[371.3:004.738.5

Apstrakt: U okolnostima pandemije, nastava jezika struke u univerzitetskom okruženju našla se pred novim izazovom – organizovanjem rada na daljinu. U radu se razmatra pojam nastave na daljinu i njen hronološki razvoj kao i njeni različiti modaliteti. Takođe se prikazuje model nastave koji je primenjen na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu u školskoj 2020/2021. godini i iznose različiti problemi sa kojima su se nastavnici i studenti susretali tokom ovog perioda. U okviru rada, navode se i rezultati istraživanja sprovedenog sa studentima Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, čiji je cilj bio da se iz perspektive studenata sagledaju različiti izazovi i nedostaci nastave na daljinu ali i moguće prednosti u odnosu na tradicionalnu nastavu. Istraživanje je obuhvatilo kako njen uticaj na uspešno usvajanje različitih lingvističkih sadržaja i jezičkih kompetencija tako i pitanja koja se odnose na samu organizaciju nastave i strategije koje bi nastavnici mogli da primene. Posebna pažnja posvećena je uticaju na motivaciju studenata i njihovo samopouzdanje.

Ključne reči: nastava na daljinu, onlajn nastava, nastava stranog jezika struke, francuski jezik za pravnike

Uvod

Nastava stranog jezika struke se neprestano suočavala sa različitim izazovima, počev od nepovoljnog položaja samog predmeta u univerzitetskom okruženju, heterogenosti grupa po predznanju opšteg jezika, preko nedostatka adekvatnih udžbenika i odgovarajućeg nastavnog materijala, teškoća vezanih za stručno usavršavanje nastavnika, do specifičnosti evaluacije. U okolnostima 2020. i 2021. godine, sa prelaskom na hibridnu ili onlajn nastavu, nastava jezika struke našla se pred novim izazovima.

Iako nastavu na daljinu uglavnom vezujemo za moderno doba i nove tehnologije, učenje na daljinu postoji u različitim oblicima već skoro trista godina. Neki autori (Kentnor 23) navode da je još početkom 1728. godine Kaleb Filips objavio oglas u listu *Boston Gazette* nudeći časove stenografije dopisnim putem. Iako je u oglasu naveo da bi nekoliko puta nedeljno slao lekcije učenicima poštom, nemamo dokaze o tome da li je zaista postojala komunikacija i u dru-

gom smeru i na koji način se ovakva edukacija eventualno odvijala. Zbog toga se najčešće pionir nastave na daljinu ipak smatra Ajzak Pitman, lingvista i profesor stenografije koji je počev od 1840. godine svojim učenicima slao domaće zadatke putem pošte. Pitman je učenicima zadavao kratke odlomke iz Biblije da ih prepisu stenografskim znacima a oni su mu svoje radove slali na korigovanje putem pošte. Prvi oblik nastave na daljinu koji nam je poznat bila je, dakle, dopisna nastava (engl. *correspondance learning*), a njen razvoj tekao je tokom devetnaestog veka uporedo sa razvojem poštanskog saobraćaja. Često su je koristile žene zbog isključenosti iz programa institucionalnog obrazovanja koje je u to vreme prevashodno bilo namenjeno muškarcima, ali i zaposleni građani koji su bili na radnim mestima tokom održavanja nastave ili oni koji su živeli isuviše daleko od obrazovnih centara.

Sledeću etapu u razvoju nastave na daljinu obeležilo je otkriće radija 1894. godine. Početkom dvadesetih godina, radio je postao popularno sredstvo ne samo za emitovanje sportskih ili kulturnih manifestacija nego i difuziju edukativnih sadržaja. Potom, 1919. godine profesori Univerziteta u Viskonsinu osnovali su amatersku stanicu koja je prva dobila dozvolu za emitovanje edukativnih sadržaja, a već sledeće godine u Americi je postojalo 176 institucija sa ovakvim dozvolama (Kentnor 25). Edukacija putem radija stekla je još veću popularnost u Evropi zbog toga što je ovaj način bio jeftiniji, mogao je da dospe do većeg broja ljudi, a informacije su se mnogo brže prenosile. Posebno je bila popularna u zemljama u kojima je poštanska služba bila nedovoljno razvijena ili stanovništvo nedovoljno pismeno, kao što su zemlje Latinske Amerike (Rumble 9).

Sa razvojem televizije učenje na daljinu dobilo je, naravno, još jednu novu dimenziju. Počev od 1953. godine, Univerzitet u Hjustonu nudi prve kurseve putem televizije, a 1969. godine, Britanska vlada osniva Otvoreni univerzitet koji nudi kurseve putem radija i televizije. Obrazovne emisije i video materijali nisu korišćeni samo za nastavu na daljinu nego i u učionici radi demonstracije i pojašnjavanja pojedinih koncepata. Iako su radio i televizija nesumnjivo značajno unapredili učenje na daljinu, ovo još nije bio potpuno adekvatan način prenošenja znanja jer mu je nedostajala interakcija. Radio i TV emisije su nudile određene sadržaje koji su bili opšteg karaktera, ne pružajući mogućnost korisniku da sam bira, menja i prilagođava svojim potrebama ponuđene sadržaje. Drugim rečima, radio i TV emisije bile su dvostruko ograničene: s jedne strane gledalac je mogao samo da prihvata ponuđene sadržaje i nije mogao da se dodatno informiše ako ga je nešto zainteresovalo, s druge strane, bile su ograničene vremenskim trajanjem pa su uglavnom u sadržaj uvrštavane samo one informacije koje su urednici a ne krajnji korisnici smatrali bitnim.

Tek sa pojavom računara i razvojem interneta, učenje na daljinu je dobilo svoju pravu formu koja omogućuje korisniku da sam bira sadržaje koji su relevantni za njega i da usvaja znanja sopstvenim ritmom. Na taj način, stvorili

su se istinski uslovi za samostalno učenje. Internet je počeo da pruža korisniku izobilje informacija koje može da pronađe za kratko vreme kao i mogućnost da se poveže sa drugim korisnicima koji rade na istom problemu u cilju razmene mišljenja i iskustava. Sa pojavom *web 2.0.* alata omogućena je interakcija i aktivno učestvovanje učenika u procesu učenja. Ovi alati omogućuju postizanje interakcije ne samo sa nastavnikom nego i sa drugim učesnicima, kao u realnoj učionici. Smatra se da je moguće postići čak šest oblika interakcije: učenik-učenic, učenik-nastavnik, učenik-sadržaj, nastavnik-nastavnik, nastavnik-sadržaj i sadržaj-sadržaj (Zornić et al. 2017).

Kako danas učenje na daljinu nije više trend nego sasvim uobičajena pojava, susrećemo se i sa mnoštvom naziva za nastavnu situaciju u kojoj su nastavnik i učenik fizički udaljeni, a u našem jeziku najčešće se koriste *obrazovanje na daljinu, učenje na daljinu* ili *onlajn nastava*. Kada je engleski jezik u pitanju postoji veliki broj termina od kojih su neki sinonimi a neki nisu: *distance learning, distance training, distance education, e-learning, on line education, virtual education, virtual instruction, virtual classrooms, electronic classroom, blended learning*. *Encyclopedia Britannica* podrazumeva da su *distance learning, distance education, e-learning* i *online learning* sinonimi i definiše ih kao oblik edukacije čiji su glavni elementi fizička razdvojenost nastavnika i učenika prilikom nastave i primena različitih tehnologija kako bi se olakšala komunikacija od učenika ka nastavniku i obratno. Napomenimo i da bi bilo korisno povući jasnu crtu između *onlajn* nastave koja podrazumeva da se najmanje 80% kursa odvija na daljinu, dok je hibridna nastava (*blended instruction, hybrid instruction*) ona kod koje se između 30 i 80 % kursa odvija na daljinu (Allen i Seaman 4).

Počev od 2019/2020. školske godine, nastava na daljinu na visokoškolskim ustanovama prestala je da bude samo opcija ili dodatni vid obrazovanja i žalost u većini slučajeva postala jedini mogući način prenošenja znanja. Obrazovne ustanove bile su primorane da praktično preko noći nađu rešenja i organizuju nastavak obrazovanja u novonastalim okolnostima sa različitim stepenom uspeha, a nastavnici i učenici su morali da ulože velike dodatne napore da se prilagode na novonastalu situaciju. Nedostatak adekvatne opreme, nedovoljno razvijena IT infrastruktura kao i nedovoljno znanja iz oblasti informatike bili su glavne prepreke na ovom putu. Stoga je glavni cilj ovog istraživanja bio da se stekne uvid u iskustva studenata i njihove teškoće u prilagođavanju na novonastalo okruženje kako bi se rezultati mogli u budućnosti iskoristiti za prevazilaženje ovih prepreka i poboljšanje nastave.

Izazovi nastave na daljinu

Primena različitih modaliteta nastave na daljinu pokrenula je mnoga pitanja koja se odnose na teškoće sa kojima su se suočavali nastavnici i studenti tako da je poslednjih godina objavljen veliki broj istraživanja na ovu temu. U veoma opsežnom istraživanju koje je obuhvatilo studente sa dva najveća univer-

zитета u Rumuniji, navodi se da su najveći izazovi bili tehničke prirode (Coman et al. 2020). U tom pogledu navode se neadekvatnost servera koje univerziteti poseduju, slab kvalitet internet konekcije ali i činjenica da studenti koji dolaze iz porodica sa skromnijim primanjima ne raspolažu adekvatnim uređajima za praćenje nastave. U tom smislu, autori ukazuju da ekonomski faktor ne sme biti zanemaren i da je potrebno u budućnosti sprovesti više konkretnih akcija koje bi bile usmerene na rešavanje pojedinačnih problema kako bi se optimizovao proces onlajn nastave. Kada je reč o nastavnicima, autori ukazuju na nedostatak adekvatne obuke ali i potrebu za većim prilagođavanjem nastavnih metoda onlajn okruženju. Poseban izazov predstavlja i činjenica da je u takvom okruženju teško razvijati kritičko razmišljanje studenata imajući u vidu da je interaktivna komunikacija otežana.

Jedan od problema koji nastavnici navode je i ocenjivanje studenata. Zanimljivo je stanovište da je razmišljanje o ocenjivanju učenika u doba krize otvorilo brojne dileme i bolne tačke u vezi sa ocenjivanjem koje nisu specifične samo za ove uslove ali su bile dobar povod za promišljanje o suštinskim problemima ocenjivanja, a naročito o svrsi ocenjivanja i pitanjima pravednosti u ocenjivanju (Stančić 2021). Autor zaključuje da ocenjivanje nije nekakav samostalni entitet, koji se može menjati izolovano od ostatka sistema, tako da je za suštinsku promenu u domenu ocenjivanja važno menjati i ostale, a naročito didaktičke, elemente sistema. Posebno su za ovu temu značajna istraživanja iz oblasti nastave stranog jezika struke na daljinu. U jednom od njih navodi se da razvoj *web* alata i mobilnih aplikacija koje zadovoljavaju standarde kvaliteta mogu biti ključ uspeha onlajn nastave stranog jezika struke i obezbediti nastavu usmerenu prema studentu, koji nije više pasivan primalac informacija, već postaje konstruktor jezičkih kompetencija, fokusiran na realizaciju poslovnih zadataka sličnim onima koje će realizovati na budućem radnom mestu, gde je prioritet uspešno obavljen zadatak (Ristić 2019).

Kada je reč o stavovima studenata, zanimljivo je i istraživanje koje je pokazalo da većina studenata ima pozitivan stav u odnosu na onlajn nastavu i da posebno ceni korišćenje video materijala, mini kvizova i sličnih aktivnosti koje su korišćene u realizaciji nastave, ali da, s druge strane, ispitanici ocenjuju da je onlajn nastava zahtevnija od tradicionalne, zbog tehnoloških ograničenja, nemogućnosti da odmah dobiju povratnu informaciju od nastavnika i različitih teškoća vezanih za upotrebu informacionih tehnologija (Muthuprasad et al. 2021).

Pored brojnih izazova nastave na daljinu neki autori fokusirali su se i na moguće prednosti. One često potencijalno i stvarno mogu da se jave i kroz fleksibilnost i prilagodljivost za učesnike u realizaciji programa, olakšavanje komunikacije između njih, veću prilagodljivost njihovim potrebama i interesovanjima, veću raznolikost u iskustvu učesnika u korišćenju multimedije, kao i mogućnost neverbalne prezentacije nastavnog materijala (Antonijević 2021).

Kontekst i metodologija istraživanja

U okolnostima u kojima je nastava stranog jezika struke na daljinu prestala da bude samo opcija ili dopunski vid učenja nego je postala jedini mogući način prenošenja znanja, sproveli smo istraživanje sa studentima Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu sa ciljem da se prikupe podaci o iskustvima studenata u vezi sa onlajn nastavom i stekne dublji uvid u njihove utiske, teškoće i probleme sa kojima su se suočavali u novonastalom okruženju.

Na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu predmet strani jezik struke izučava se samo u toku jednog semestra sa fondom od 60 časova (4 časa nedeljno). Predmet ima status obaveznog izbornog predmeta što znači da studenti mogu da odaberu engleski, francuski, nemački ili ruski jezik. Kurikulumi su kreirani pod pretpostavkom da su studenti tokom prethodnog školovanja već usvojili osnove opšteg jezika i stoga su fokusirani na različite karakteristike akademskog i pravnog diskursa, leksičke i gramatičke osobenosti karakteristične za jezik prava, razvijanje specifičnih veština i strategija neophodnih za funkcionisanje u univerzitetskom i budućem profesionalnom okruženju kao što su čitanje i analiza stručnih pravnih tekstova, akademsko pisanje, usmeno izlaganje, usmene prezentacije i istraživačke veštine. Grupe su, kada je francuski jezik u pitanju, izuzetno heterogene a nivo poznavanja francuskog opšteg jezika, prema autoevaluaciji studenata na početku kursa, varira od A1 do B2 prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za jezike.

U toku 2020/2021. školske godine predavanja su organizovana onlajn, dok je vežbe bilo moguće držati na tradicionalna način a ispiti su se održavali uživo u zgradi fakulteta. Tako je bilo za sve predmete na Pravnom fakultetu s tim što su profesori mogli da izaberu da li će ispit biti usmeni ili pismeni. Fakultet je obezbedio tehnička sredstva u vidu *Webex* platforme. Nastava francuskog jezika struke odvijala se u potpunosti onlajn, ali je forma časa ostala skoro ista kao da smo se nalazili u učionici a pored toga su svi materijali, vežbanja i ispravke vežbanja bili odmah nakon časa ili neposredno pre časa postavljani na *Moodle* platformu. Usmeni deo ispita zamenjen je samostalnim istraživanjima studenata koji su pripremali prezentacije o temi po izboru iz oblasti prava i prezentovali je na ovim onlajn časovima. Ovo rešenje trebalo je da doprinese razvijanju autonomije studenata i podsticanju njihove motivacije. Pismeni deo ispita ostao je isti kao i prethodnih godina i sastojao se iz provere poznavanja stručne pravne terminologije.

Sprovedeno istraživanje je obuhvatilo grupu od 42 studenta koji su izabrali francuski jezik kao obavezni strani jezik pravne struke i obavljeno je putem upitnika koji je bio dopunjen grupnim intervjuom kako bi se dobili što precizniji uvidi u mišljenja ispitanika. Upitnik se sastojao od 4 otvorena pitanja i 20 zatvorenih pitanja od kojih je 9 sadržalo Likertovu skalu. Naime, 12 pitanja odnosila su se na stavove ispitanika prema nastavi na daljinu uopšte, a 12 specifično u odnosu na nastavu francuskog jezika struke.

Otvorena pitanja bila su usmerena ka otkrivanju mišljenja studenata o prednostima i nedostacima nastave na daljinu, strategijama nastavnika koje su uočili kao pozitivne i koje su im učenje činile lakšim. Takođe su bili zamoljeni da daju svoje sugestije za unapređenje kvaliteta onlajn nastave. Cilj ovih otvorenih pitanja bio je da podstakne studente na kritičko razmišljanje i omogući im da svojim rečima, bez sugestija nastavnika izraze svoja mišljenja i stavove. Pored toga, informacije prikupljene pomoću otvorenih pitanja daju nam mnogo jasniju sliku o uvidima studenata u kompleksnost procesa učenja. Stručnjaci takođe savetuju i da se tema koja je predmet jednog pitanja uvek ponovi u drugom obliku na primer da se u otvorenom obliku ponovi pitanje koje je prethodno postavljeno u zatvorenom obliku, jer se na taj način predmet istraživanja može sagledati iz drugačije perspektive (Burns 85).

Kada je reč o zatvorenim pitanjima, jedna grupa se takođe odnosila na onlajn nastavu uopšteno, na primer, koji tip nastave uopšteno više odgovara ispitanicima (tradicionalna nastava ili nastava na daljinu), koji bi od ta dva vida nastave izabrali u sledećoj školskoj godini, ako bi mogli da biraju. Druga grupa zatvorenih pitanja odnosila se isključivo za francuski jezik pravne struke, uspešnost realizovane nastave u školskoj 2020/2021. godini, usvajanje leksičkih i gramatičkih sadržaja, razvoj receptivnih i produktivnih kompetencija i aktivnost na času. Treća grupa pitanja odnosila se na psihološko pedagoške aspekte nastave odnosno kako je prelazak na onlajn nastavu uticao na samopouzdanje studenata, motivisanost za učenje francuskog jezika pravne struke i autonomiju studenata.

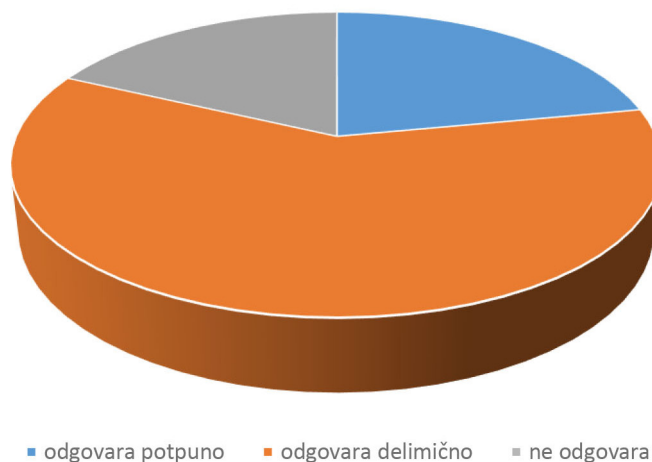
Deo upitnika koji je sadržao pitanja sa Likertovom skalom obuhvatao je različite prednosti i nedostatke onlajn nastave. Odabrali smo skalu sa 5 bodova pri čemu je ocena 1 odgovarala najmanjem slaganjem ispitanika sa ponuđenom konstatacijom a broj 5 najveće slaganje. Budući da je jedan broj ovih konstatacija takođe obrađivao iste teme kao i one obrađene u otvorenim pitanjima, (na primer „nastava na daljinu ima brojne prednosti“, „studiranje na daljinu je finansijski isplativije“, „nastava na daljinu pruža mogućnost učenja prema sopstvenom tempu“ ili „omogućuje usklađivanje sa privatnim i poslovnim obavezama“, „tradicionalna nastava je nezamenljiva“), ona su nam takođe omogućila da proverimo i uporedimo mišljenja studenata koje su iskazali u odgovorima na drugačije formulisana pitanja. Upoređivanje podataka prikupljenim putem ovih različitih vrsta pitanja omogućilo nam je da bolje razumemo stavove studenata i njihove potrebe.

Rezultati istraživanja

Kada je reč o stavovima studenata prema nastavi na daljinu uopšteno, ispitanici su zamoljeni da se izjasne da li im odgovara nastava na daljinu, koje su njene prednosti i koji nedostaci na osnovu iskustva tokom 2020. i 2021. školske

godine, kao i da kažu koji bi vid nastave izabrali u sledećoj školskoj godini kada bi mogli da biraju, koje strategije nastavnika smatraju korisnima i da daju preporuke za unapređenje nastave na daljinu u budućnosti.

Rezultati su pokazali da 22% ispitanika smatra da im nastava na daljinu odgovara u potpunosti, 60% da im odgovara delimično, dok 18% studenata tvrdi da im nastava na daljinu ne odgovara.

Slika 1. Stavovi studenata prema onlajn nastavi

Kao što smo već spomenuli, sadržaj nekih zatvorenih pitanja bio je ponovljen u obliku otvorenog pitanja i zanimljivo je da su i čak oni studenti koji su se izjasnili da im nastava na daljinu uopšte ne odgovara uspešno da navedu nekoliko prednosti kao što su materijali postavljeni na Moodle platformi kojima mogu pristupiti kada god to žele ili mogućnost da snimaju predavanja. Pored toga, prednosti nastave na daljinu koje su studenti najčešće naveli u odgovorima na otvorena pitanja bili su ušteda u vremenu, povoljni finansijski aspekti, kao i prednost uključivanja na nastavu sa bilo kog mesta.

Ovde navodimo prednosti onlajn nastave koje su studenti najčešće navodili (prema redosledu učestalosti obeleženim u zagradi), s tim da su neki od njih u iskazima formulisani na različit način ali sa istim smislom.

„Ušteda novca i vremena“. (16)

„Predavanja mogu da snimim na telefon i kasnije ih preslušavam koliko god želim puta“. (15)

„Mogu da učim brzinom koja meni odgovara“. (12)

„Mnogo manje vremena provodimo u prevozu i ne gubimo vreme u dolazanju i odlazanju na fakultet“. (12)

„Mnogi studenti su dosta novca uštedeli, jer nisu morali da plaćaju zakup stana ili hranu tokom studiranja“. (3)

„Ne moram da ustajem rano da bih zauzeo mesto u slušaonici“. (4)

„Bolje se koncentrišem kada sam kod kuće“. (2)

„Iako ja nisam student koji živi u nekom drugom gradu i koji mora da iznajmljuje stan ili živi u domu, mislim da je ogromna prednost što onlajn nastavu mogu svi pratiti gde god se nalazili“. (1)

Kada je reč o nedostacima, skoro svi studenti, čak i oni koji su ocenili da im onlajn nastava odgovara više od tradicionalne naveli su tehničke probleme (problemi vezani za internet konekciju, neizvesnost da li je profesor dobio njihov zadatak ili ne u predviđenom vremenu). Takođe se veoma često navodi nedovoljna interakcija, nedostatak komunikacije sa profesorima i sa kolegama, kao i da imaju slabiju koncentraciju kada su kod kuće nego kada je nastava uživo. Nedostatak koji su skoro svi ispitanici naveli je nemogućnost druženja sa kolegama i slabija komunikacija.

Pitanja sa Likertovom skalom takođe su potvrdila da studenti ocenjuju veoma visoko mogućnost pristupa nastavnim materijalima bez obzira gde se nalaze, da mogu da snime predavanja i prate ih u bilo koje vreme, da je studiranje na daljinu isplativije od tradicionalnog jer nema potrebe za preseljenjem, putovanjima i drugim troškovima, kao i da veoma cene mogućnost da uče u skladu sa sopstvenim tempom i lakše usklade poslovne, privatne obaveze i obaveze na fakultetu. S druge strane, veliki broj studenata ocenilo je da je tradicionalna nastava nezamenjiva. Na pitanje koji bi vid nastave izabrali u sledećoj školskoj godini 50% ispitanika opredelilo bi se za tradicionalnu nastavu, 17% za nastavu na daljinu dok bi 33% studenata izabralo hibridnu nastavu.

Kada je reč o pozitivnim strategijama nastavnika, studenti su naveli strpljivost, stalno podsticanje na razmišljanje koje ne ide samo u jednom smeru, dobar pedagoški pristup, otvorenost za šalu, mogućnost pristupa nastavnim materijalima na *Moodle* platformi odmah posle časa, unapred pripremljen materijal za naredni čas koji nastavnik unapred postavlja na platformu, prijateljski odnos nastavnika i studenta, blagovremeno odgovaranje na mejlove, dobru atmosferu na času („kao da nije onlajn nego uživo“), ravnopravno učestvovanje svih studenata u radu na času (deljenje u grupe „po sobama“ u okviru *Webex* aplikacije). Većina studenata navela je i da su im jako korisni mini testovi koje je nastavnica francuskog jezika postavljala na *Moodle* platformu i koji se nisu ocenjivali nego su služili za uvežbavanje gradiva i samostalnu proveru znanja. Posebno su istakli značaj prezentacija koje su radili i izlagali pred grupom i mogućnost da sami istražuju i biraju temu za svoje prezentacije. Ovde treba pojasniti da već duže vreme postoji praksa iz predmeta strani jezik pravne struke da studenti mogu da odaberu temu iz oblasti prava, napišu kraći samostalni rad na stranom jeziku ili izrade prezentaciju koju kasnije usmeno prezentuju pred profesorom i grupom i da se ovaj zadatak valorizuje kao usmeni deo ispita. Time se podstiče autonomija studenata i uvežbavaju kompetencije vezane za naučno istraživanje,

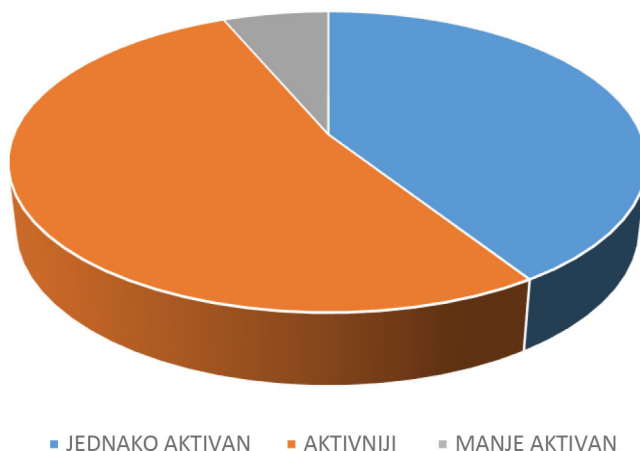
pisanje radova i njihovo prezentovanje koje će studentima koristiti u budućem profesionalnom okruženju.

Konačno, pitanja koja su se odnosila na preporuke i sugestije studenata kako bi se u budućnosti unapredila nastava pokazala su da oni smatraju da su najveći nedostaci bili povremeni tehnički problemi i nedovoljna obučenost pojedinih profesora za korišćenje *Webex* platforme, kao i loša internet konekcija. Stoga su se njihove sugestije uglavnom odnosile na bolja tehnička rešenja kao i na organizovanje obuka za nastavni kadar. Skoro svi studenti istakli su da je interakcija ključ uspeha nastave na daljinu i predložili da se omogući da studenti tokom predavanja mogu da postavljaju pitanja, da češće rade na konkretnim zadacima, kao i da bi profesori trebalo da češće koriste *PowerPoint* prezentacije.

Ako analiziramo odgovore koji su se odnosili na drugu temu, na uspešnost nastave francuskog jezika pravne struke u školskoj 2020/2021. godini, usvajanje leksičkih i gramatičkih sadržaja, razvoj receptivnih i produktivnih kompetencija i aktivnost na času, primećujemo da su studenti ocenili da onlajn nastava nije bitno uticala na usvajanje vokabulara (22% odgovora „lakše sam savladao nove reči nego na tradicionalnoj nastavi“, 78% odgovora „nije uopšte uticala“, nijedan odgovor „uticala je nepovoljno“). Slično je sa razumevanjem gramatičkih sadržaja (10% uticala je povoljno, 88% nije uopšte uticala, 2% uticala je nepovoljno). Što se tiče govorne interakcije, studenti su ocenili da je nastava stranog jezika struke na daljinu povoljno uticala na njihovu govornu interakciju (67% odgovora „lakše sam se uključivao u rad na času nego kod tradicionalne nastave“), 18% studenata smatra da nije bilo nikakvog uticaja, 5% smatra da je uticala nepovoljno. Ispitanici su ocenili da su uspeli da savladaju predviđeni program jednako dobro kao da su imali tradicionalnu nastavu (78% studenata smatra da je savladalo program u potpunosti, 12% da jeste u većoj meri, 10% da jeste u manjoj meri, nijedan student nije ocenio da nije savladao program). Slični su rezultati kada je u pitanju razumevanje stručnih pravnih tekstova ili govorna produkcija. Na pitanje šta im je bilo najkorisnije u toku nastave većina studenata je zaokružila da su to bila interaktivna onlajn vežbanja (90%) dok je mali broj odabrao odgovore onlajn predavanja (5%) i *PowerPoint* prezentacije predavanja i vežbi (5%).

Podaci prikupljeni pomoću pitanja koji se odnose na psihološko pedagoške aspekte nastave odnosno kako je prelazak na onlajn nastavu uticao na samopouzdanje studenata, motivisanost za učenje francuskog jezika pravne struke i autonomiju studenata su veoma zanimljivi. Rezultati pokazuju da je onlajn nastava povoljno uticala na samopouzdanje studenata, na njihovu spremnost da se jave da odgovore na pitanje, pitaju nastavnika za dodatno objašnjenje ili iznesu svoje mišljenje pred grupom. Čak 65% ispitanika ocenjuje da je onlajn nastava uticala povoljno („bilo mi je lakše da nešto kažem ili pitam“), 35% smatra da nije bilo razlike u odnosu na tradicionalnu nastavu, nijedan student ne smatra da je uticala

nepovoljno. U okviru grupnog intervjua pojasnili su da se sigurnije osećaju kada se uključuju u nastavu od kuće iz svog poznatog okruženja, a i da ih je nastavnica dodatno ohrabrila dajući im mogućnost da se „sakriju“ iza ekrana ili da ponekad umesto usmeno odgovore pismeno (koristeći opciju „chat“). Slično je sa aktivnošću na času (45% odgovora „bio sam jednako aktivan kao na tradicionalnom času“, 58% „bio sam aktivniji“ i 7% „bio sam manje aktivan“).

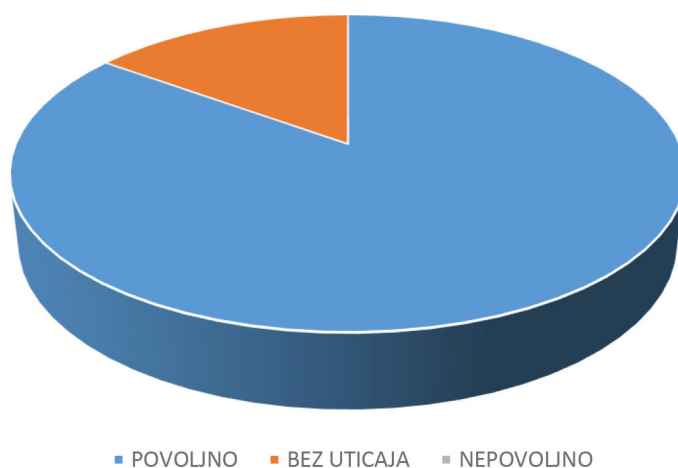

Slika 2. Uticaj onlajn nastave na aktivnost na času

Posebnu pažnju posvetili smo ulozi motivacije studenata za učenje stranog jezika struke, imajući u vidu da zbog raznih institucionalnih ograničenja kao što je nedovoljni fond časova, nepovoljni status predmeta strani jezik struke, a posebno činjenice da na Pravnom fakultetu ocena iz stranog jezika struke ne ulazi u prosek ocena u toku studija, nije nimalo jednostavno motivisati studente. Takođe je bilo značajno proveriti uticaj na samopouzdanje studenata i njihovu autonomiju. Kada je reč o razvijanju učenikove autonomije koju je Zajednički evropski referentni okvir za jezike, pored akcionog pristupa u nastavi stranih jezika, postavio kao jedan od svojih temelja, treba napomenuti i da odnos između autonomije i motivacije nije samo jednosmeran u smislu da autonomija prethodi motivaciji, već da postoji i drugačiji pravac, a to je da je motivisani učenik skloniji usvajanju autonomije u učenju (Stojaković 309). Stoga je veoma važno shvatiti da je povećanje samopouzdanja učenika, kao jednog od važnih motivacionih faktora, neophodni element koji svaki nastavnik mora da uzme u obzir posebno kada znamo da je motivacija studenata na nematičnim fakultetima uglavnom ekstrinzične prirode.

Prikupljeni podaci pokazuju da je velika većina ispitanika ocenila da je onlajn nastava, bar kada je francuski jezik struke u pitanju, uticala povoljno na

njihovu motivaciju (85%), 15% ocenilo je da nema razlike u odnosu na tradicionalnu nastavu, nijedan student ne smatra da je uticala nepovoljno. Slični su odgovori vezani za njihovu ocenu spremnosti da dalje nastave sami da izučavaju strani jezik struke. Studenti su ocenili da je njihova autonomija na visokom nivou, posebno su istakli da su im *PowerPoint* prezentacije o pravnim temama koje su radili u okviru nastave pomogle da steknu uverenje da mogu sami u budućnosti da istražuju stručnu literaturu na francuskom jeziku i izlože svoje mišljenje o stručnoj temi iz oblasti prava na francuskom jeziku.

Slika 3. Uticaj onlajn nastave na motivaciju studenata

Zaključak

Rezultati istraživanja pokazuju da je moguće organizovati kvalitetnu nastavu stranog jezika struke na daljinu pod uslovom da se, pored obezbeđivanja tehničkih mogućnosti, posveti posebna pažnja interaktivnosti. Takođe je izvesno da onlajn okruženje može pozitivno uticati na motivaciju studenata i na njihovu aktivnost na času. S druge strane, očigledno je da većina studenata ipak daje prednost tradicionalnoj nastavi i kao najveći nedostatak navodi okolnosti vezane za društveni aspekt školovanja. Iako je ovim istraživanjem bio obuhvaćen relativno mali broj studenata (42 ispitanika), prikupljeni odgovori pružaju značajne podatke o načinu na koji studenti doživljavaju onlajn nastavu danas. Tome u prilog treba reći i da su iskustva nastavnika stranih jezika na drugim fakultetima slična rezultatima dobijenim u ovom istraživanju. Na primer, istraživanje koje su sprovele kolegice na Univerzitetu Singidunum pokazuju da 50% studenata i dalje više voli tradicionalnu od onlajn nastave, (prema istom istraživanju samo 15% studenata daje prednost onlajn nastavi dok 35% smatra da nema bitnih razlika po pitanju kvaliteta predavanja (Prodanović i Gavrilović 239). Budući da

je istraživanje sprovedeno sa studentima Pravnog fakulteta pokazalo da većina ispitanika smatra da je glavni nedostatak onlajn učenja nedovoljna interakcija između studenta i nastavnika kao i nedostatak druženja između kolega bilo bi takođe korisno istražiti i druge psihološke aspekte, na primer eventualnu vezu između tipova ličnosti i sposobnosti za adaptiranje na onlajn okruženje.

Kada je reč o perspektivama onlajn učenja, s jedne strane se verovatno moramo pomiriti sa činjenicom da učenje na daljinu danas više nije trend nego glavni tok (Kentnor 21). Autor navodi da je učenje na daljinu još od samog početka, odnosno od 18. veka pružalo mogućnost veće dostupnosti znanja tako da znanje više ne bude rezervisano samo za privilegovane slojeve društva. Kao što su finansijska pomoć i stipendije omogućili obrazovanje onima koji ne mogu da priušte plaćanje školarine, tako učenje na daljinu omogućuje sticanje znanja onima koji su sprečeni da budu prisutni u učionici (31). „Sajberizacija obrazovanja“, u smislu adaptiranja obrazovanja na digitalnu tehnologiju ili kulturu (Sener 125) je svakako neminovna.

S druge strane, takođe je činjenica da, i pored uspešno savladanog programa, većina studenata ipak daje prednost tradicionalnoj nastavi i to upravo zbog njenog društvenog aspekta. Takvi rezultati ukazuju na značaj socioloških i psiholoških faktora u procesu obrazovanja i na složenost procesa učenja i mora im se u budućnosti posvetiti posebna pažnja.

Korišćena literatura

- Antonijević, Radovan. "Programi obrazovanja na daljinu i svojstva njihove realizacije". *Obrazovanje u vreme kovid krize Gde smo i kuda dalje: zbornik radova*. Ed. Vera Spasenović. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, 2021. 9-22.
- Burns, Anne. *Doing action research in English language teaching*. London: Routledge, 2010.
- Coman, Claudiu, et al. "Online Teaching and Learning in Higher Education during the Coronavirus Pandemic: Students' Perspective". *Sustainability* 12.24 (2020): 1-24. <https://www.mdpi.com/journal/sustainability>. Web. 29.04.2022.
- Elaine Allen Isabel, and Jeff Seaman. "Staying the course: Online education in the United States". *The Online Learning Consortium*, 2008. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED529698.pdf>. Web. 29.04.2022.
- Kentnor, Hope. "Distance Education and the Evolution of Online Learning in the United States". *Curriculum and Teaching Dialogue* 17.1 (2015): 21-34. https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=law_facpub. Web. 29.11.2021.
- Muthuprasad, Thiyaharajan, et al. "Students' perception and preference for online education in India during COVID -19 pandemic". *Social Sciences & Humanities Open* 3.1 (2021): 1-12. <https://www.journals.elsevier.com/social-sciences-and-humanities-open>. Web. 27.04. 2022.
- Prodanović, Marijana and Valentina Gavranović. "Online language teaching and learning: anglistic students' perspectives on the new educational environment

- imposed by the covid 19 outbreak". *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 50.3, 2020. 231-248. <https://scindeks.ceon.rs/Article.aspx?artid=0354-32932003231P>. Web. 29.11.2021.
- Ristić, Miroslava. "Model digitalnog nastavnog okruženja za strani jezik struke." *Inovacije u nastavi* 32.2 (2019): 106-121.
- Rumble, Greville. *The planning and management of distance education*. London: Routledge, 1986.
- Sener, John. *The seven futures of American education: Improving learning and teaching in a screen captured world*. Create Space, 2012.
- Stančić, Milan. "Čemu ocenjivanje u doba krize: perspektive nastavnika na društvenim mrežama". *Obrazovanje u vreme kovid krize Gde smo i kuda dalje: zbornik radova*. Ed. Vera Spasenović. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, 2021. 199-214.
- Stojaković, Danka. "Dinamizam odnosa između autonomije i motivacije". *Od teorije do prakse u jeziku struke: zbornik radova III. međunarodne konferencije*. Ed. Cigan Vesna and Darija Omrčen. Zagreb: Udruga nastavnika jezika struke na visokoškolskim ustanovama, 2018. 300-311.
- Zornić, Džemail, et al. „Uloga interakcije u online učenju“. *Elektronski zbornik radova sa međunarodne konferencije YUINFO*, 2011. <http://www.e-drustvo.org/>. Web. 25.06.2012.

ONLINE LSP TEACHING – CHALLENGES AND PERSPECTIVES

The subject of this paper is the benefits and drawbacks of the online delivery of classes and the comparison of online and traditional forms of teaching and learning. As a result of the pandemic in the academic year of 2019/2020, educational institutions were forced to switch from traditional teaching to an online environment almost overnight. The purpose of this research is to identify advantages and problems as perceived by the students, with the aim of gaining a deeper insight into different aspects of online language teaching and learning and of improving the quality of online lessons.

Besides providing the theoretical background and a historical review of distance learning, the paper also presents the results of research conducted with the students of the Faculty of Law at the University of Belgrade and offers insights into students' experience of the online learning environment and their attitudes toward traditional and online classes.

The research includes the analysis of questionnaires taken by a group of undergraduate students who had chosen to study French legal language. The questionnaire was composed of 24 questions. One set of questions was open-ended and the respondents were asked to write their own answers about the benefits and drawbacks of the online delivery of classes and to make their own suggestions as to how to improve the quality of online classes. The other set consisted of closed questions and questions based on the Likert scale.

Some of the problems that students pointed out included a lack of technical equipment, IT infrastructure and a lack of computer literacy on the part of some te-

achers. The results also demonstrate the importance of different psychological and social factors in teaching and learning. They demonstrate that 50% of students still prefer traditional classes to online lectures. The social aspect of learning is shown as an important factor because students replied that the main disadvantage of online teaching was the lack of interaction either between the teacher and the students or between the students themselves. According to the respondents, the major benefits include saving time and money, and the opportunity to record lectures and review them for revision and consolidation.

The analysis of the answers shows that the online delivery of classes did not influence the acquisition of linguistic components such as vocabulary, grammar or speaking skills. They also show a positive influence on students' learning autonomy, self-confidence and motivation.

Although the number of respondents includes only a small group of students, the analysis of the answers shows, in any case, certain important aspects related to the students' attitudes towards the nature of online lectures. They point out the importance of the social aspect of education that has to be taken into consideration.

Keywords: distance learning, online language learning, LSP teaching, legal French